

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, OŽUJAK 1953. GODIŠTE I.

O JEZIKU U NOVIM IZDANJIMA STARIJIH PISACA

Antun Barac

Činjenica, što u naše vrijeme izlaze brojna izdanja starijih pisaca, pobudila je uz ostalo diskusije o pitanju: kako treba postupati s jezikom u njima. Najoštrije postavljeno je ono u »Našem jeziku« (1951., br. 1—2):

»Pitanje redakcije starih pisaca skopčano je s vrlo mnogo teškoća... Koje je izdanje najverodostojnije i po kome da se redakcija upravlja ako ima pred sobom više različitih izdanja? U svakom slučaju bilo bi najbolje imati prvo izdanje. Ali do takvih izdanja izdavačka preduzeća gotovo nikako ne mogu da dodu. A kad se nema prvo izdanje, koje onda između ostalih izabrati? Ovde je vrlo teško napraviti najsrećniji izbor zbog neujednačenosti u izdanjima. Ovo pitanje je, sem toga, usko povezano s ostalim koja odmah iza njega iskrsavaju. Tu je, pre svega, problem pravopisa novog izdanja... Da li treba u svemu zadržati pravopis prvog izdanja? Ako se od njega može odstupati, valja znati od čega se može odstupati. Da li treba potpuno primeniti novi pravopis? Kako postupiti u konkretnom slučaju kad se imaju pred sobom dva, tri ili više izdanja dela koja se pripremaju za novo izdanje?«

Pisci članka (N. Senić i A. Zubac) navode i konkretna protivurječja, što su ih nalazili kod istih redaktora istih djela, koja su priredena za različite izdavače. Tako njihov sastavak postaje uvjerljiviji.

Pitanja nisu ipak toliko zamršena, kako bi se to činilo na prvi pogled. Postupak redaktora zavisit će o tome: za koju svrhu i za koga spremaju novo izdanje?

Kritičnim se može smatrati svako izdanje, u kome se bez opravdana razloga u autorovu tekstu ništa ne mijenja. Kritičnost međutim ne traži, da sva izdanja istoga djela budu potpuno i u svemu ujednačena. S obzirom na njihov zadatak preostaje redaktoru nekoliko mogućnosti:

1. U izdanjima, priredenima samo zbog naučnih razloga, u kojima se ide za tim, da bude sve onako, kako je bilo u prvom ili kakvu drugom važnom izdanju, mogu se zadržati bez promjene i jezik i pravopis, pače i jezične i štamparske pogreške. Tome cilju najbolje odgovaraju fotokopijska izdanja, kakva su u posljednjim godinama izdavale Jugoslavenska akademija i Matrica srpska. S takvim izdanjima ima više posla tehnički nego jezični redaktor.

2. U izdanjima namijenjenima naučnim radnicima i obrazovanijoj književnoj publici u najviše se slučajeva postupa tako, da jezik ostaje bez promjene, a pravopis se mijenja prema prilikama, u kojima izlazi novo izdanje. Pri tome naravno naučna savjesnost traži, da se u napomenama prikažu i glavne karakteristike prvotnoga piščeva pravopisa, a pokatkad i pravopisne karakteristike svih starijih izdanja istoga djela.

Način, kako treba raditi redaktor takvih izdanja, iznio je jednostavno i jasno već Šafařík u prvoj polovici prošloga vijeka, u pismu Dragutinu Rakovcu, kad se stalo raspravljati o tome, kako da se prirede spisi starijih hrvatskih pisaca. Šafařík kaže po prilici ovo: Redaktor treba postupati tako, kako bi postupao, kad bi mu netko diktirao neki tekst, što ga on na pismu nema pred sobom, t. j. treba da zadrži jezik pisca upravo onakav, kakav je u originalu, ali da pri tom glasove bilježi pravopisom, kakvim se služi u svagdašnjem životu.

Iz ovakva potpuno ispravnog osnovnog stajališta izvijaju se logičnom nuždom i zaključci, kako treba postupati u konkretnim slučajevima:

a) Izdanje kakva hrvatskog djela za srpsku publiku moći će, s obzirom na pravopis, biti drugačije od izdanja toga istoga djela za hrvatsku publiku, jer su u upotrebi dva različita pravopisa. I obrnuto.

b) Izdanje istog starijeg djela u različitim razdobljima može se mijenjati, s obzirom na pravopis, prema tome, koliko se i sam pravopis mijenja.

Prirediti neko djelo u pravopisu, u kome nije izišlo njegovo prvo izdanje, ili najvažnije izdanje iz piščeva života, ne znači nikakvo iznakaživanje pisca, ako pri tom nije dirnut njegov jezik. Po tome će sarajevsko i zagrebačko izdanje Njegoša moći biti različito od beogradskoga, a moći će se i jedno i drugo i treće mijenjati, koliko se bude mijenjao pravopis. Držati se na pr. u izdanjima Njegoševih djela teksta u obliku, kakav se nalazi u Rešetarovim izdanjima, ne znači ostajati vjeran Njegošu — jer je i Rešetar upotrebio pravopis svoga vremena, a ne Njegošev.

3. Ako jezični redaktor ima prirediti djelo kakva starijega pisca za potrebe škole ili za širu čitalačku publiku, može u prozi donekle dirati i u jezik, zamjenjivati zastarjele jezične oblike novijima. Ali to sve mora biti urađeno prema određenim načelima, i uvijek se to mora opravdati i navesti. Pri tome se ne smije izmijeniti poredak riječi, rečenični ritam, ukraćko, ništa od onoga, što sačinjava upravo lični ton nekoga autora. Ni takvo izdanje, priredeno dosljedno i oprezno, ne gubi karakter kritičnosti.

Apsolutno je nedopustivo u ozbiljnu izdanju zamjenjivati jedne riječi drugima, skraćivati rečenice, izostavljati pojedine riječi ili dijelove teksta. Sve to potpada pod udar zakona o zaštiti autorskoga prava i znači iznakaživanje pisca. Takvo je na pr. jedno od posljednjih izdanja »Priča iz davnine« Ivane Brlić Mažuranić.

Glavna je teškoća, koju ne mogu prevladati ili shvatiti neki jezični redaktori u tome, što ne će ili ne znaju dosta razlikovati jezik od pravopisa. Jezik se pisaca ne smije mijenjati, ili se smije mijenjati samo u određenim slučajevima i prema utvrđenim načelima. No pravopis je nešto spoljašnje, i s njime treba postupati tako, da bi se pisac što više približio čitaocu, kome je namijenjena njegova knjiga.

Pri tome se naravno ne može raditi sasvim mehanički. Bit će slučajeva, gdje će redaktor morati stati i razmisliti, da li neku pojavu u tekstu starijega pisca treba držati samo pravopisnom, ili ona ponešto zadire i u jezik. Ima u Mažuranića stihova, s kojim redaktori obično nisu na čistu, te ne znaju, kako da ih napišu. U starijim izdanjima, sa starijim pravopisom, oni su se mogli donositi u obliku:

Odatle mu kužne babe neima
A neima što Turčinu treba.

Naoko, to su dva istovetna slučaja. »Neima« je današnje »nema« i čovjek bi zaključio, da riječ u oba slučaja treba pisati jednako, »neima«. No ipak, potrebe stihova iziskuju drugačiji postupak. U prvom stihu imamo pred sobom očito deseterac, pa se »neima« izgovara kao riječ od dva sloga. No kad bi se i drugi stih tako napisao, čitalac bi ga, analogno prvome, pročitao kao deveterac. A to bi očito bila pogreška protiv cijelog ritma dotičnog odlomka. Treba ga dakle pisati:

A ne ima, što Turčinu treba.

Već je iz ovoga slučaja očito, da posao na jezičnoj redakciji starijih naših pisaca nije običan korektorski zadatak, kakvo je u mnogo slučajeva na pr. ispravljanje zadaća (koje se često sasvim nepravedno omalovažuje). Redigiranje književnih tekstova ozbiljan je naučni i literarni rad, za koji treba i sprema i iskustva. Za nj nije dosta samo poznavanje jezika, nego je potrebno i dobro poznavanje cijeloga pisca, njegova vremena, nje-

gova razdoblja, kao i poznavanje teorije književnosti i književnosti uopće I naoko najlakši tekst često redaktora postavlja pred nove probleme, koje mora riješiti sam, i gdje mu nikakva pravopisna uputstva ne mogu pomoći. Pitanja, na koja nailazi, nisu više samo jezična i pravopisna, već se odnose na kritiku teksta. Ona prelaze okvir i problematiku ove bilješke — kao što taj okvir prelaze i pitanja, spomenuta u navedenim rečenicama »Našega jezika«. O njima uostalom ima bogata literatura, na različitim jezicima.

O RAZNOLIKOJ SLUŽBI KNJIŽEVNOGA JEZIKA

Ljudevit Jonke

Kada govorimo o kulturi književnoga jezika, tada ne smijemo smetnuti s uma, da su službe (funkcije) književnoga jezika nekolikostruke i različite, pa prema tome mora biti različit i postupak pri ocjenjivanju pravilnosti i pri pomaganju službe takvog funkcionalnog jezika. Premda je kriterij za prosuđivanje pravilnosti naučnog i pjesničkog jezika u biti jednak s obzirom na gramatičke i pravopisne osobine, ipak svaka od ovih dviju funkcija književnoga jezika ima svoje osobitosti i potrebe, koje ne smijemo zanemarivati. S obzirom na to, što kod nas još uvijek nisu o tome pojmovi sasvim pročišćeni, vrijedno je i o tom problemu reći koju riječ.

Kod nas je još uvijek vrlo čest slučaj, da se naš književni jezik, i kod Hrvata i kod Srba, naziva jednostavno narodnim jezikom. Tako i u našim nastavnim planovima govorimo o učenju latinskoga, engleskoga, francuskoga, njemačkoga i narodnoga jezika. Pod ovim posljednjim mislimo zapravo na učenje hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. To svakako potječe iz nedaleke prošlosti, kad smo svoj narodni jezik stavljali kao bitnu oznaku nacionalnosti u suprotnost prema kakvom stranom jeziku. Možda je u tome i odjek poznate činjenice, da se naš književni jezik kao rijetko koji drugi glasovno, oblikovno i sintaktički upravo podudara s narodnim jezikom najmladih govora štokavskoga dijalekta. Kadikad dolazi do toga naziva i zbog toga, što je naš jezik zapravo jezik triju naroda, Hrvata, Srba i Crnogoraca, a ima i dva naziva, pa se kraćim izrazom zamjenjuje dulji naziv. A ipak taj termin nije u tim slučajevima pravilno upotrebljen, jer se jednome pojmu daje čak naziv drugoga pojma.

Narodni jezik ušao je u hrvatsku književnost vrlo rano. Svi naši dijalekti, i čakavski, i kajkavski, i štokavski, vršili su u različita vremena i u različitim našim narodnim krajevima funkciju književnoga jezika. Štokavski dijalekt narodnoga podrijetla doživio je osobito bujan cvat književnog jezika u dubrovačkoj književnosti 16., 17. i 18. stoljeća. Ali svi ti narodni,